

<https://doi.org/10.18778/1644-857X.21.01.06>

WITOLD JARNO

UNIwersytet Łódzki / UNIVERSITY OF ŁÓDŹ

 <https://orcid.org/0000-0002-5845-6057>

Podpułkownik Stanisław Żuprański (1874–1938) – oficer służby poborowej armii II Rzeczypospolitej

ABSTRACT

Lieutenant colonel Stanisław Żuprański (1874–1938) – an officer of the Second Republic of Poland army’s military recruitment service

The article describes the life and the military career of Lieutenant Colonel Stanisław Żuprański, an officer of the military recruitment service of the Polish Army. He was born in Łęczyca in a Polish Catholic family. After graduating from the gymnasium in Kalisz, he entered in 1892 as a volunteer in the Russian Army. He took part in the Russo-Japanese War and the World War I., fighting on the Caucasian front. After returning to Poland, he served in the Polish Army as an officer of the military recruitment service in Kalisz, Łódź, Kielce and Poznan, then in the Ministry of Military Affairs. He was one of the authors of the new law on the universal duty of defending the Polish Republic adopted in 1924. Three years later he retired and settled in Kalisz, where he died in 1938.

Keywords: Stanisław Żuprański, history of the Polish Army, military recruitment service, Kalisz garrison, Lodz garrison, Ministry of Military Affairs

STRESZCZENIE

Artykuł opisuje życie i przebieg kariery wojskowej podpułkownika Stanisława Żuprańskiego, oficera wojskowej służby poborowej. Urodził się w Łęczycy w polskiej rodzinie katolickiej. Po ukończeniu kaliskiego gimnazjum rozpoczął w 1892 r. służbę w armii rosyjskiej. Brał udział w wojnie rosyjsko-japońskiej oraz w I wojnie światowej, walcząc na froncie kaukaskim. Po powrocie do Polski

wstąpił do Wojska Polskiego i służył jako oficer wojskowej służby poborowej kolejno w Kaliszu, Łodzi, Kielcach i Poznaniu, a także w Ministerstwie Spraw Wojskowych. Był jednym z autorów uchwalonej w 1924 r. ustawy o powszechnym obowiązku służby wojskowej. W 1927 r. został przeniesiony w stan spoczynku i zamieszkał w Kaliszu, gdzie zmarł w roku 1938.

Słowa kluczowe: Stanisław Żuprański, historia Wojska Polskiego, wojskowa służba poborowa, garnizon kaliski, garnizon łódzki, Ministerstwo Spraw Wojskowych

W funkcjonowaniu wojska niezwykle ważną rolę odgrywały służby zajmujące się zaspokajaniem codziennych potrzeb wojska oraz przygotowaniem zasobów mobilizacyjnych. W okresie międzywojennym ich struktura ulegała licznym zmianom, mającym na celu jak najlepsze przygotowanie ich do realizacji stawianych przed nimi zadań. Wśród wielu służb¹ ważną funkcję pełniła służba poborowa, do zadań której należało dostarczanie siłom zbrojnym rekruta (przeprowadzanie corocznego poboru) oraz ewidencjonowanie rezerw mobilizacyjnych w odniesieniu do żołnierzy rezerwy. Stąd tak ważną rolę odgrywała w systemie bezpieczeństwa państwa, zwłaszcza w zakresie spraw mobilizacyjnych. Sprawna realizacja powierzonych zadań zależała w dużej mierze od fachowości personelu służby poborowej, zwłaszcza zaś jej zawodowej kadry oficerskiej. Jednym z jej przedstawicieli był ppłk Stanisław Żuprański – wybitny oficer tej służby, którego kariera wojskowa związana była z kilkoma garnizonami (Kalisz, Kielce, Łódź i Poznań) oraz Departamentem Spraw Poborowych Ministerstwa Spraw Wojskowych. Niniejszy artykuł ma na celu przypomnieć tę zapomnianą postać o dużych zasługach dla sprawnego funkcjonowania aparatu poborowego w Okręgu Generalnym Wojska Polskiego nr III Kielce, nr IV Łódź i nr VII Poznań w czasie wojen o granice Polski oraz przemian organizacyjnych i funkcjonowania tej służby w pierwszej połowie lat dwudziestych XX w.

Stanisław Żuprański urodził się 24 października 1874 r. (w części dokumentów 3 listopada 1874 r.) w Łęczycy, w polskiej rodzinie wyznania rzymskokatolickiego. Jego ojcem był Ignacy, matką zaś Maria z Szulakiewiczów. O latach młodości naszego bohatera

¹ W latach II Rzeczypospolitej istniały służby: uzupełniające (poboru i remontu), zaopatrujące (budownictwa, intendentury, łączności, saperska i uzbrojenia), medyczne (zdrowia i weterynarii), transportowe (samochodowa i taborowa), a także duszpasterska, sprawiedliwości i żandarmerii.

niewiele wiadomo. Według informacji zawartych w „Gawędach Kaliskich” wykształcenie średnie miał uzyskać w Gimnazjum w Kaliszu² – chodziło zapewne o Męskie Gimnazjum Klasyczne (dzisiejsze I Liceum Ogólnokształcące im. Adama Asnyka). W gazecie nie podano bliższych informacji na ten temat. Z kolei w teczce personalnej S. Żuprańskiego przechowywanej w Centralnym Archiwum Wojskowym Wojskowego Biura Historycznego nie ma o tym żadnej wzmianki. Trudno więc stwierdzić, w jakich latach uczęszczał do wspomnianej placówki, tym bardziej że pod koniec lat osiemdziesiątych XIX w. jego rodzina wyjechała do Władykaukazu w głębi Rosji (Kaukaz). Nie znamy przyczyn tej decyzji, można tylko przypuszczać, że wiązało się to z pracą Ignacego, ojca naszego bohatera. W konsekwencji młody Stanisław kontynuował naukę w Szkole Realnej we wspomnianym mieście, którą ukończył w 1892 r.³

Wówczas też zdecydował o wyborze swej drogi życiowej i 30 września 1892 r. zgłosił się ochotniczo – jako 18-letni młodzieniec – do służby w armii rosyjskiej. Początkowo przydzielono go do 80 Kabardyńskiego Pułku Piechoty stacjonującego w Aleksandropolu (obecnie Gyumri – drugie co do wielkości miasto w Republice Armenii). Pułk wchodził w skład 20 Dywizji Piechoty podległej dowództwu 1 Kaukaskiego Korpusu Armijnego⁴. Dwa lata później chorąży S. Żuprański został wysłany na dwuletni kurs do Szkoły Wojskowej w Tyflisie (obecnie Tbilisi). Po jej ukończeniu w 1896 r. otrzymał stopień podporucznika i przydział do 187 Awarskiego Pułku Piechoty, w którym służył do 30 maja 1908 r. Jednostka ta stacjonowała w Carycynie (późniejszy Stalingrad, obecnie Wołgograd) i wchodziła w skład 47 Dywizji Piechoty, podlegającej dowództwu 16 Korpusu Armijnego⁵.

W czasie służby w tym pułku stopniowo nabywał niezbędnego doświadczenia. Początkowo zajmował stanowisko młodszego oficera, potem kierownika pułkowej szkoły podoficerskiej i kierownika pułkowego kursu strzeleckiego, uczestnicząc w międzyczasie

² „Gawędy Kaliskie” 1938, nr 8, s. 9 (dział: Z żałobnej karty).

³ Lista kwalifikacyjna z 1921 r., Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego [dalej: CAW WBH], ap. Stanisław Żuprański, sygn. 1374, karty bez paginacji.

⁴ Szerzej: <http://regiment.ru/reg/II/B/80/1.htm> (dostęp: 5 VII 2020); https://ria1914.info/index.php/80-й_пехотный_Кабардинский_полк (dostęp: 5 VII 2020).

⁵ https://ria1914.info/index.php/187-й_пехотный_Аварский_полк (dostęp: 5 VII 2020).

w kursie saperów. Szybko awansował: 26 kwietnia 1900 r. otrzymał stopień porucznika, a 26 kwietnia 1904 r. – sztabskapitana. Następnie brał udział w wojnie rosyjsko-japońskiej 1905 r., w której został przydzielony do 2 Dagestańskiego Pułku Jazdy jako dowódca konnego pododdziału karabinów maszynowych. Po jej zakończeniu powrócił do swego pułku (187 Awarskiego Pułku Piechoty). Pozostając formalnie w jego szeregach, 30 maja 1908 r. został odkomenderowany do Baku, gdzie objął stanowisko pomocnika Wojskowego Naczelnika tego miasta. Rok później awansował (26 kwietnia 1909 r.) na stopień kapitana, po czym 20 sierpnia objął stanowisko Wojskowego Naczelnika w Szemasze, które zajmował do 14 września 1914 r.⁶ W międzyczasie wziął udział w rosyjskiej ekspedycji do Persji w 1909 r. w oddziale gen. Afako Fidarowa⁷.

Po wybuchu I wojny światowej, od 20 października 1914 r. S. Żuprański uczestniczył w walkach na froncie rosyjsko-tureckim w szeregach 3 Kaukaskiego Pułku Strzelców (jako dowódca batalionu)⁸, awansując 10 lutego 1915 r. na stopień podpułkownika. Kilkumiesięczna służba frontowa w trudnych warunkach klimatycznych Kaukazu odbiła się na jego zdrowiu. Niebawem ciężko zachorował i 24 lutego został ewakuowany do Tyflisu, gdzie został uznany za niezdolnego do dalszej służby frontowej. Z uwagi na jego znajomość języka perskiego jednak przydzielono go niebawem do oddziału strzegącego rosyjskiej granicy z Persją. Służbę w nim pełnił przez kolejne dwa lata – do czasu rewolucji lutowej i obalenia caratu. Tuż po tym, 1 marca 1917 r. został przydzielony do sztabu Kaukaskiego Okręgu Wojskowego, w którym objął stanowisko pomocnika szefa Oddziału Demobilizacyjno-Ewakuacyjnego. Trzy miesiące później (z dniem 30 maja) przeniesiono go z kolei na stanowisko Naczelnika Punktu Ewakuacyjnego w Noworosyjsku

---

⁶ Karta ewidencyjna z 1919 r. i Główna karta ewidencyjna z 1920 r., CAW WBH, ap. Stanisław Żuprański, sygn. 1374, karty bez paginacji.

⁷ Afako Fidarow (1859–1930) – rosyjski generał lejtnant, wielokrotnie uczestniczył z ramienia rządu rosyjskiego w misjach dyplomatycznych w Persji i Afganistanie, w latach 1910–1913 dowodził II Brygadą 2 Dywizji Kozaków Kaukaskich, w latach 1913–1917 dowódca 1 Turkiestańskiej Dywizji Kozaków. Potem walczył z bolszewikami, po zakończeniu wojny domowej w Rosji pozostał na Kaukazie, rozstrzelany w 1930 r. (https://ru.wikipedia.org/wiki/Фидаров,_Афакo_Пациевич, dostęp: 5 VII 2020).

⁸ Pułk ten przed wybuchem I wojny światowej stacjonował w Elizawietpolu (obecnie Gandza w zachodnim Azerbejdżanie) i wchodził w skład I Kaukaskiej Brygady Strzelców (https://ria1914.info/index.php/3-й_Кавказский_стрелковый_полк, dostęp: 5 VII 2020).

na Kubaniu dla żołnierzy Frontu Rumuńskiego i Frontu Kaukaskiego. Po rewolucji październikowej i przejściu władzy w Rosji przez bolszewików S. Żuprański został najpierw „zdegradowany” na stanowisko pomocnika Naczelnika wspomnianego punktu ewakuacyjnego, po czym 7 stycznia 1918 r. (tuż przed zajęciem miasta przez bolszewików) porzucił dalszą służbę w armii rosyjskiej, która *nota bene* ulegała w tym czasie rozpadowi. Warto tu dodać, że w trakcie służby w armii rosyjskiej otrzymał kilka wysokich odznaczeń: Order św. Stanisława III klasy, Ordery św. Anny II i III klasy oraz dwa odznaczenia perskie – Ordery Lwa i Słońca II i III stopnia (najwyższe honorowe odznaczenie przyznawane w Persji w latach 1808–1939). Opuszczając armię rosyjską, znał biegle – oprócz języka polskiego – także języki rosyjski i perski oraz słabiej francuski i niemiecki⁹.

Po opuszczeniu Noworosyjska ppłk S. Żuprański udał się w drogę powrotną do ojczyzny przez ogarnięte chaosem ziemie dawnego imperium Romanowów. Podróż zajęła mu kilka miesięcy i dopiero w połowie 1918 r. przybył do Warszawy. Tu – jako były oficer armii rosyjskiej – zgłosił się 17 lipca do służby w Polskiej Sił Zbrojnej (Polnische Wehrmacht), formacji wojskowej powstającej pod auspicjami Rady Regencyjnej. Początkowo – przez kilka miesięcy – pozostawał bez przydziału. Udał się wówczas do Poznania, gdzie zamieszkał w oczekiwaniu na przydział do Polskiej Siły Zbrojnej. Nie doczekawszy się go, po usunięciu okupacji niemieckiej na terenach tzw. Kongresówki przeniósł się do leżącego tuż przy ówczesnej granicy polsko-niemieckiej Kalisza, gdzie przybył 11 grudnia. Ponieważ miasto było położone na obszarze podległym rządowi polskiemu, sześć dni później otrzymał powołanie na kierownika Sekcji Poboru i Uzupełnień w Wydziale Uzupełnień Ministerstwa Spraw Wojskowych (według innych informacji był naczelnikiem tego wydziału). Zajmując to stanowisko, uczestniczył w procesie organizowania terenowego aparatu poborowego, którego tworzenie przebiegało wówczas niemal od podstaw. Jako oficer Polskiej Siły Zbrojnej musiał złożyć formalny wniosek o wcielenie w szeregi odradzającego się Wojska Polskiego, do którego formalnie przyjęty został dekretem Naczelnika Państwa z 27 stycznia 1919 r. jako

---

⁹ Karta ewidencyjna z 1919 r. i Główna karta ewidencyjna z 1920 r., CAW WBH, ap. Stanisław Żuprański, sygn. 1374, karty bez paginacji; https://pl.wikipedia.org/wiki/Order_Lwa_i_Słońca (dostęp: 5 VII 2020).

oficer piechoty – tymczasowo w stopniu podpułkownika z adnotacją, że weryfikacja stopnia nastąpi w późniejszym czasie¹⁰.

Nieco wcześniej, bo już 10 stycznia 1919 r. ppłk S. Żuprański został – na własną prośbę – wyznaczony na stanowisko komendanta Powiatowej Komendy Uzupełnień w Kaliszu, gdzie miesiąc wcześniej zamieszkał. Wspomniana komenda była terenowym organem służby poborowej zajmującej się zaopatrywaniem sił zbrojnych w rekruta, przeprowadzeniem poboru oraz prowadzeniem personalnej ewidencji rezerw. Organizacja służby na przełomie 1918 i 1919 r. ulegała wielu zmianom mającym na celu rozszerzenie sieci urzędów poborowych oraz ujednoczenie podstaw prawnych ich działania. Terenowy aparat poborowy został zorganizowany na podstawie rozkazu Ministerstwa Spraw Wojskowych z 27 listopada 1918 r., w którym nakazano utworzyć okręgowe i powiatowe komendy uzupełnień. Pierwsze z nich stanowiły władzę szczebla okręgowego i były ustanowione po jednej dla każdego okręgu generalnego. Ich zadaniem była kontrola i kierowanie czynnościami podległych im komend powiatowych, a także rozstrzyganie w charakterze drugiej instancji skarg na ich decyzje. Natomiast powiatowe komendy uzupełnień były organami niższego szczebla i każda z nich swym działaniem miała obejmować teren określonego okręgu wojskowego. Powstały 17 listopada 1918 r. Okręg Generalny nr IV Łódź obejmował teren czterech okręgów wojskowych: łódzkiego (nr VIII), kaliskiego (nr IX), łowickiego (nr X) i włocławskiego (nr XI). W ramach służby poborowej – w myśl rozkazu z 27 listopada – zaczęto tworzyć Okręgową Komendę Uzupełnień w Łodzi (na jej czele stanął płk Henryk Tarczyński), która była władzą zwierzchnią dla podległych jej czterech powiatowych komend uzupełnień: w Kaliszu – dla Kaliskiego Okręgu Wojskowego, w Łodzi – dla Łódzkiego Okręgu Wojskowego, w Łowiczu – dla Łowickiego Okręgu Wojskowego oraz we Włocławku – dla Włocławskiego Okręgu Wojskowego. Organizowanie tych czterech komend nie było proste z powodu trudności kadrowych oraz braku ewidencji rezerw, którą należało dopiero stworzyć. Głównym zadaniem każdej z nich było przeprowadzanie – w myśl rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych – poboru na podległym im terenie obejmującym po kilka powiatów oraz kontrola i ewidencja mężczyzn

¹⁰ Karta kwalifikacyjna z 1920 r., CAW WBH, ap. Stanisław Żuprański, sygn. 1374, karty bez paginacji; Dziennik Rozkazów Wojskowych 1919, nr 12, poz. 421, s. 806.

niewiczonych do wojska. Organami pomocniczymi komendantów wspomnianych komend byli oficerowie ewidencyjni (po jednym na każdy powiat), którzy odpowiadali za organizację i sprawny przebieg poboru w danym powiecie¹¹.

Jak wcześniej podano, ppłk S. Żuprański rozkazem Ministerstwa Spraw Wojskowych z 10 stycznia 1919 r. został powołany na stanowisko komendanta Powiatowej Komendy Uzuppełnień w Kaliszu mającej swą siedzibę w dawnych koszarach pobernardyńskich (później przeniesiono ją do budynku przy ul. Łódzkiej 7, a następnie do lokalu przy tej samej ulicy pod nr 9), obejmującej swym działaniem pięć powiatów: kaliski, koniński, sieradzki, słupecki i turecki. Wówczas też ministerstwo wyznaczyło pozostałą obsadę tej komendy: zastępcą komendanta został kpt. Jan Siedlecki, naczelnikiem kancelarii – chor. Gustaw Zaleski, oficerem gospodarczym – urzędnik wojskowy Waclaw Mandziuk, oficerami ewidencyjnymi zaś: ppor. Stanisław Pietraszkiewicz (na powiat kaliski), podchor. Tadeusz Geras (na powiat koniński), ppor. Michał Szumowski (na powiat sieradzki), ppor. Aleksander Kaliniewicz (na powiat słupecki) i chor. Jan Szulc (na powiat turecki). Podpułkownik S. Żuprański po otrzymaniu nowego przydziału w ciągu kilku dni uporządkował swe sprawy w Warszawie i wyruszył do Kalisza, dokąd przybył 17 stycznia – tego też dnia objął stanowisko komendanta tutejszej powiatowej komendy uzupełnień. Warto dodać, że na przełomie 1919 i 1920 r. ppłk S. Żuprański (jako wyższy stopniem i starszeństwem oficer tutejszego garnizonu) pełnił dodatkowo funkcję dowódcy garnizonu kaliskiego¹².

Na jego barkach spoczęło trudne zadanie jak najszybszego zorganizowania sprawnie działającego aparatu poborowego na podległym mu terenie. Ponieważ wymagało to stworzenia ewidencji rezerw osobowych, toteż przeprowadzenie poboru powszechnego pod koniec 1918 r. było praktycznie niemożliwe, przez co został on oparty wówczas na zaciągu ochotniczym, zarówno do Polskiej Siły Zbrojnej (Polnische Wehrmacht), jak i do tworzonego Wojska

¹¹ Dziennik Rozporządzeń Ministerstwa Spraw Wojskowych 1918, nr 7, poz. 144, s. 80; W. Jarno, *Okręg Korpusu Wojska Polskiego nr IV Łódź 1918–1939*, Łódź 2001, s. 39.

¹² Główna karta ewidencyjna z 1920 r., CAW WBH, ap. Stanisław Żuprański, sygn. 1374, karty bez paginacji; Dziennik Rozkazów Wojskowych 1919, nr 4, poz. 197, s. 116; *Informator Miasta Kalisza i Ziemi Kaliskiej na rok 1921*, Kalisz 1921, s. 60; W. Jarno, *Garnizon kaliski w latach 1918–1921*, „Rocznik Kaliski” 1997, t. XXVI, s. 135.

Polskiego. Do końca 1918 r. na obszarze Okręgu Generalnego nr IV Łódź zgłosiło się do wojska 6188 ochotników, w tym 1830 do Powiatowej Komendy Uzupełnień w Kaliszu (z których za zdolnych do służby wojskowej uznano 1761). Kolejna akcja zaciągu ochotniczego trwała od stycznia do marca 1919 r., więc w czasie, gdy wspomnianą komendą kierował już ppłk. S. Żuprański. Dnia 15 stycznia ukazał się dekret o poborze rocznika 1898 na obszarze pięciu powiatów administrowanych przez Powiatową Komendę Uzupełnień w Kaliszu, po czym – po sporządzeniu spisu poborowych – w dniach 5–15 lutego przeprowadzono ich przegląd. W Kaliszu odbył się on w Domu Rzemieślników przy ul. Piekarskiej 7. Na obszarze Okręgu Generalnego nr IV Łódź zgłosiło się wówczas do wojska około 13 tys. ochotników (za zdolnych do służby wojskowej uznano 10 309), z czego 1629 pochodziło z terenu administrowanego przez kaliską komendę. Jednakże dane te nie są pełne, gdyż niemal drugie tyle ochotników wstąpiło do Wojska Polskiego z pominięciem kaliskiej komendy uzupełnień. Można więc za Mikołajem Szczepkowskim przyjąć, że rzeczywista liczba ochotników z terenu administrowanego przez Powiatową Komendę Uzupełnień w Kaliszu mogła wynosić około 5 tys. osób. W marcu zakończono zaciąg ochotniczy na większą skalę, gdyż armia przeszła zasadniczo na pobór przymusowy na podstawie ustawy z 7 marca 1919 r. o poborze roczników 1896–1901 (wydanej z kolei na bazie „Tymczasowej ustawy o powszechnym obowiązku służby wojskowej” z 27 października 1918 r.). Dzięki temu do końca 1919 r. z obszaru Okręgu Generalnego nr IV Łódź wcielono do armii 75 451 poborowych (21% ogółu wcielonych w kraju), w 1920 r. – 84 819 poborowych (18% ogółu wcielonych w kraju), a w latach 1918–1921 łącznie około 175 tys. poborowych (20% wszystkich wcielonych w kraju). Niestety w tym wypadku trudno podać precyzyjne dane na temat liczby poborowych wcielonych do wojska z powiatów administrowanych przez Powiatową Komendę Uzupełnień w Kaliszu¹³.

¹³ M. Szczepkowski, *Zaciąg ochotniczy i pobór do wojska na terenie Okręgu Generalnego Łódź w latach 1918–1921*, „Rocznik Łódzki” 1978, t. XXIII(XXVI), s. 339–347; W. Jarno, *Garnizon kaliski...*, s. 135; Dziennik Ustaw RP 1919, nr 22, poz. 234. Ustawa z 27 X 1918 r. przewidywała dwa rodzaje służby wojskowej: 1) służbę czynną, która trwała dwa lata w wojsku stałym, trzy lata w „zapasie”, w rezerwie do ukończenia 30 lat, w obronie krajowej do ukończenia 40 lat oraz od 18 roku życia do ukończenia 50 lat w pospolitym ruszeniu; 2) służbę pomocniczą, która była przewidziana tylko na czas wojny i obejmowała wszystkich mężczyzn w wieku od 16 do 60 roku życia. Obowiązek służby wojskowej rozpoczynał się

W tych jakże trudnych pierwszych miesiącach funkcjonowania tej komendy ppłk S. Żuprański kierował całokształtem jej prac związanych z poborem, z którego to zadania wywiązywał się bardzo dobrze. Stosunkowo wysoki procent poborowych stawiających się do przeglądu oraz poboru świadczył z jednej strony o sprawnej pracy aparatu poborowego, z drugiej zaś – o dobrej współpracy w tym zakresie z lokalnymi władzami cywilnymi oraz o znacznym poczuciu obowiązku obywatelskiego u poborowych. Równie sprawnie ppłk S. Żuprański przeprowadził latem 1919 r. reorganizację komendy w myśl wytycznych Ministerstwa Spraw Wojskowych, które wdrożyło wówczas kolejną reformę terenowego aparatu poborowego. Wprowadzono wówczas system terytorialnego uzupełniania jednostek wojskowych, w ramach którego zlikwidowano okręgowe komendy uzupełnień oraz istniejące dotąd okręgi wojskowe we wszystkich okręgach generalnych, zwiększając zarazem liczbę powiatowych komend uzupełnień w kraju do 52, które przydzielono pod względem gospodarczym do wyznaczonych dowództw batalionów zapasowych piechoty. Obszar kraju podzielono na pułkowe okręgi uzupełniające pokrywające się z nowymi granicami powiatowych komend uzupełnień, a każdy pułk piechoty otrzymał przynależną do niego powiatową komendę uzupełnień odpowiedzialną za pobór oraz napływ uzupełnień przeznaczonych dla danego pułku. Zasadniczą reorganizację aparatu poborowego wprowadzono w życie na obszarze Okręgu Generalnego nr IV Łódź z dniem 21 sierpnia 1919 r. Wówczas to z istniejących dotychczas czterech powiatowych komend uzupełnień (po jednej dla każdego z czterech okręgów wojskowych) utworzono osiem nowych komend mających w swych nazwach dodatkowo określenie pułku piechoty, do którego odtąd przynależały. Dotychczasowa Powiatowa Komenda Uzupełnień w Kaliszu zmieniła teraz nazwę na Powiatową Komendę Uzupełnień 29 Pułku Piechoty (a niebawem na Powiatową Komendę Uzupełnień 29 Pułku Strzelców Kaniowskich) i administrowała odtąd tylko dwoma powiatami: kaliskim i sieradzkim¹⁴.

1 stycznia tego roku kalendarzowego, w którym mężczyzna kończył 20 rok życia (Dziennik Ustaw RP 1918, nr 13, poz. 28).

¹⁴ CAW WBH, Dziennik Rozkazów Okręgu Generalnego nr IV Łódź 1919, Rozkaz tajny oficerski nr 64, poz. 1. Pozostałe komendy w Okręgu Generalnym nr IV Łódź administrowały odtąd następującymi powiatami: Powiatowa Komenda Uzupełnień 10 pp w Łowiczu – gostyński, łowickim i sochaczewskim; Powiatowa Komenda Uzupełnień 14 pp we Włocławku – lipnowskim, nieszawskim i włocławskim; Powiatowa Komenda Uzupełnień 18 pp w Koninie – kolskim, konińskim

Wraz z powyższą reorganizacją cały personel tej komendy przeszedł na etat Batalionu Zapasowego 29 Puku Strzelców Kaniowskich stacjonującego również w Kaliszu (dowodził nim wówczas ppłk Henryk Miński). W tej formie komenda kaliska przetrwała do czasu przejścia armii na stopę pokojową w 1921 r.

Służbę ppłk. S. Żuprańskiego na stanowisku komendanta wspomnianej komendy przerwało czasowe przeniesienie na stanowisko szefa Oddziału V (Dla Spraw Żołnierskich) w sztabie Dowództwa Okręgu Korpusu nr IV w Łodzi, gdzie 1 października 1919 r. (według innych danych nastąpiło to dwa dni później) zastąpił odwołanego z tej funkcji płk. H. Tarczyńskiego. Otrzymał wówczas także dodatkowe zadanie przeprowadzenia kontroli w Powiatowej Komendzie Uzupełnień 28 Pułku Strzelców Kaniowskich mieszczącej się w Łodzi, w związku z czym przez miesiąc był przewodniczącym Komisji Rewizyjnej w tej komendzie. Po zakończeniu kontroli powrócił 10 grudnia na poprzednio zajmowane stanowisko komendanta Powiatowej Komendy Uzupełnień 29 Pułku Strzelców Kaniowskich w Kaliszu. Trzy miesiące później (rozkazem z 10 marca 1920 r.) otrzymał nowy przydział, w związku z czym 23 marca w rozkazy dziennym tej komendy ukazała się stosowna informacja o tym, a następnego ppłk S. Żuprański przekazał obowiązki swemu następcy, płk. Adamowi Łukaszewiczowi¹⁵.

Kolejnym etapem służby wojskowej ppłk. S. Żuprańskiego było odkomenderowanie do Dowództwa Okręgu Generalnego nr III Kielce, gdzie na początku kwietnia 1920 r. objął stanowisko szefa Oddziału V (Dla Spraw Żołnierskich). Po otrzymaniu nowego przydziału gen. ppor. Kajetan Olszewski (dowódca Okręgu Generalnego nr IV Łódź) udzielił mu pochwały za długą i wyteżoną pracę, pisząc: „Na skutek rozkazu M.S. Wojsk. odchodzi ppłk Żuprański Stanisław, dotychczasowy Komendant P.K.U. w Kaliszu na nowe stanowisko służbowe w D.O. Gen. Kielce. Przez cały czas służby jako komendant P.K.U. i równocześnie jako Dow. Garnizonu w Kaliszu

---

i słupeckim; Powiatowa Komenda Uzupełnień 28 pSK w Łodzi – część miasta Łodzi (brak danych nie pozwala określić jaka); Powiatowa Komenda Uzupełnień 30 pSK w Brzezinach – brzezińskim, rawskim i skierniewickim; Powiatowa Komenda Uzupełnień 31 pSK w Łodzi – łaskim, łódzkim oraz częścią miasta Łodzi; Powiatowa Komenda Uzupełnień 37 pp w Kutnie – kutnowskim, łączyckim i tureckim.

¹⁵ Rozkaz dzienny nr 83 z 23 III 1920 r. i nr 84 z 24 III 1920 r., CAW WBH, Powiatowa Komenda Uzupełnień w Kaliszu, sygn. I.374.11.1, karty bez paginacji; Główna karta ewidencyjna z 1920 r., CAW WBH, ap. Stanisław Żuprański, sygn. 1374, karty bez paginacji.

[o tym fakcie brakuje wzmianek w dokumentach, lecz zapewne przez jakiś krótki czas mógł również pełnić tę funkcję – W.J.] dał się ppłk Żuprański poznać jako niestrudzony pracownik, surowy dla siebie, wyrozumiały dla innych, dobry i powszechnie lubiany przełożony i kolega. Rozstając się z nim, z przyjemnością wyrażam mu uznanie i podziękowanie za pełną energią i wydajną w skutkach pracę, życząc mu powodzenia w jego dalszej pracy dla dobra Ojczyzny¹⁶.

Dwa miesiące później Ministerstwo Spraw Wojskowych zarządziło wprowadzenie z dniem 1 czerwca 1920 r. nowej organizacji dowództw okręgów generalnych. Wśród wielu zmian istotne przeobrażenia objęły sztab dowództwa okręgu, który odtąd składał się z ośmiu wydziałów powstałych w wyniku reorganizacji dawnych oddziałów sztabu oraz adiutantury. Jednym z nich był nowy Wydział VB, na czele którego stanął ppłk. S. Żuprański. W krótkim czasie przeprowadził on reorganizację dawnego Wydziału V związaną z utworzeniem na jego bazie dwóch nowych wydziałów zajmujących się problematyką personalną: Wydziału VA (dla oficerów i podoficerów) oraz wspomnianego Wydziału VB (dla spraw szeregowych i poborowych). Kierownikiem tego ostatniego ppłk S. Żuprański był do końca lipca 1920 r., gdy zastąpił go na tym stanowisku mjr Kazimierz Grabowski¹⁷.

W tym miejscu trzeba powrócić do stopnia wojskowego S. Żuprańskiego. Jak wcześniej podano, został przyjęty do polskiej armii w styczniu 1919 r. w stopniu podpułkownika, który miał zostać później zweryfikowany. Nastąpiło to dekretem Naczelnego Wodza nr 2207 z 15 lipca 1920 r., w którym – w myśl ustawy z 2 sierpnia 1919 r. o ustaleniu starszeństwa i nadaniu stopni oficerskich – S. Żuprański został ostatecznie zatwierdzony z dniem 1 kwietnia 1920 r. w stopniu majora. Było to zapewne spowodowane tym, że stopnie od podporucznika do kapitana otrzymał w armii rosyjskiej zgodnie z obowiązującymi przepisami, a stopień podpułkownika (1915) – za przyznane mu w armii rosyjskiej odznaczenia, co Komisja Weryfikacyjna w Warszawie zakwestionowała i rekomendowała zatwierdzenie S. Żuprańskiego w stopniu majora. Do tego jednak

¹⁶ CAW WBH, Dziennik Rozkazów Dowództwa Okręgu Generalnego nr IV Łódź 1920, Rozkaz nr 46, poz. 1.

¹⁷ Główna karta ewidencyjna z 1920 r., CAW WBH, ap. Stanisław Żuprański, sygn. 1374, karty bez paginacji; CAW WBH, Dziennik Rozkazów Dowództwa Okręgu Generalnego nr III Kielce 1920, nr 66, poz. 613.

czasu posługiwał się przyznanym mu 27 stycznia 1919 r. stopniem podpułkownika. Sprawa nie jest do końca jasna, gdyż w jego teczce personalnej znajduje się również informacja (bez podania bliższych szczegółów), że jeszcze latem 1920 r. został awansowany na stopień podpułkownika ze starszeństwem z 1 czerwca 1919 r. (lokata 91)¹⁸.

Kolejnym przydziałem ppłk. S. Żuprańskiego było stanowisko komendanta Powiatowej Komendy Uzupełnień 57 Pułku Piechoty w Poznaniu (Okręg Generalny nr VII Poznań), na które został wyznaczony rozkazem z 8 lipca 1920 r. – w związku z urlopem przeniesieniowym objął je 1 sierpnia 1920 r. (według innych informacji nastąpiło to już 29 lipca). Jego oddziałem macierzystym stał się odtąd 57 Pułk Piechoty, na etacie którego pozostawał do 25 października 1921 r.¹⁹ (w międzyczasie komenda zmieniła nazwę na Powiatową Komendę Uzupełnień Poznań-Miasto). Wspomnianą komendą ppłk S. Żuprański kierował w najtrudniejszym momencie wojny polsko-rosyjskiej, zajmując się niezwykle ważną kwestią zapewnienia armii jak największej liczby poborowych z podległego mu terenu. Z pracy tej wywiązywał się znakomicie, czego wyrazem była opinia o nim z wiosny 1921 r.: „Ppłk. Żuprański nadał się wszechstronnie na kierownika P.K.U, spokojny, taktowny, koleżeński, zdobywa zaufanie i mir”²⁰. Równie pozytywną ocenę wystawił mu – przed opuszczeniem stanowiska komendanta Powiatowej Komendy Uzupełnień Poznań-Miasto – gen. por. Kazimierz Raszewski (dowódca Okręgu Korpusu nr VII Poznań): „Dobre poczucie honoru i godności – kwalifikacji bojowych zaopiniować nie mogę, bo ppłk Ż. [Żuprański – W.J.] pełnił funkcję Kmdt. P.K.U. [...] Zdolności organizacyjne w służbie poborowej wykazały się jako znaczne. [...] Posiada długoletnie wyszkolenie fachowe w służbie poborowej”²¹.

¹⁸ Karta kwalifikacyjna z 1920 r., CAW WBH, ap. Stanisław Żuprański, sygn. 1374, karty bez paginacji; Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych 1920, nr 27, poz. 671, s. 595 (tu informacja o zatwierdzeniu w stopniu majora); *Rocznik Oficerski 1923*, Warszawa 1923, s. 397; *Lista starszeństwa oficerów zawodowych*, Warszawa 1922, s. 23.

¹⁹ *Spis oficerów służących czynnie w dniu 1.6.1921 r.*, Warszawa 1921, s. 176.

²⁰ Karta kwalifikacyjna z 1921 r., CAW WBH, ap. Stanisław Żuprański, sygn. 1374, karty bez paginacji.

²¹ Roczne uzupełnienie listy kwalifikacyjnej za 1921 r., CAW WBH, ap. Stanisław Żuprański, sygn. 1374, karty bez paginacji.

Po okresie rocznego kierowania Powiatową Komendą Uzupełnień Poznań-Miasto ppłk S. Żuprański został przeniesiony rozkazem z 25 października 1921 r. do Departamentu X (Spraw Poborowych) w Ministerstwie Spraw Wojskowych, gdzie objął stanowisko Inspektora Organów Poborowych (został wówczas przydzielony do 60 Pułku Piechoty jako oddziału macierzystego). Departament ten mieścił się w stolicy przy ul. Królewskiej 35. Spowodowało to konieczność zamieszkania w Warszawie, co było marzeniem wielu innych oficerów. Zajmując stanowiska Inspektora Organów Poborowych, nadzorował działalność terenowych organów służby poborowej w powstałych w listopadzie 1921 r. okręgach korpusów (powstały na bazie dawnych okręgów generalnych). Departament zajmował się przeprowadzaniem poboru oraz powoływaniem rezerwistów na ćwiczenia. Zakończenie działań wojennych i przejście armii na organizację pokojową jesienią 1921 r. wymogło konieczność dostosowania do nowej sytuacji zadań i struktury służby poborowej, zwłaszcza zaś systemu uzupełniania sił zbrojnych w rekruta. Jego pobór odbywał się w pierwszych latach II Rzeczypospolitej na bazie tymczasowej ustawy o powszechnym obowiązku służby wojskowej z 27 października 1918 r. Obowiązujący na jej podstawie terytorialny system uzupełniania armii w rekruta w warunkach pokojowych nie był dobrym rozwiązaniem, toteż już w maju 1922 r. został on zmieniony na system eksterytorialny. Zgodnie z nim do formacji wojskowych wcielano poborowych z różnych regionów kraju (poborowych z ziem zachodnich wcielano zasadniczo do jednostek stacjonujących na Kresach Wschodnich i odwrotnie), co pozwalało nie tylko pogłębić integrację wojska i jego świadomości państwowej, lecz także „rozproszyć” poborowych pochodzących z mniejszości narodowych w różnych oddziałach i formacjach²². Duży udział w przygotowaniu tego systemu miał ppłk S. Żuprański, co zostało docenione przez gen. bryg. Jana Władysława Hubischta²³ (szefa X Departamentu), który w opinii za 1922 r. napisał o nim: „W sprawach poborowych b. dobrze obeznany, b. dobra podpora dla Szefa

²² M. Ciepłewicz, *Wojsko Polskie w latach 1921–1926. Organizacja, wyposażenie, wyszkolenie*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1998, s. 150–153; *Almanach oficerski na rok 1923/1924*, red. K. Firich, S. Krzysik, T. Kutrzeba, S. Müller, J. Wiatr, z. 2, Warszawa 1923, s. 29.

²³ P. Stawecki, *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918–1939*, Warszawa 1994, s. 141.

Wydz. Pob., którego częścią już jest i przez dłuższy czas ku memu zupełnemu zadowoleniu zastępował. Ma b. dobry wpływ na podwładnych²⁴. Podobną ocenę zawarł w opinii za 1923 r.: „Pełnił swe obowiązki ku memu zupełnemu zadowoleniu. Jego szczerłość i wzorowość wyróżniały się korzystnie. Wywierał łagodzący, pojednawczy wpływ na podwładnych w Wydz. Pob. Był mi dobrą podporą w zastępstwie Szefa Wydz. Pełnił obowiązki bardzo dobrze²⁵”.

Po dwóch latach działalności wspomniany departament został 9 sierpnia 1923 r. rozwiązany, a jego dwa wydziały włączono do innych departamentów Ministerstwa Spraw Wojskowych: Wydział Poborowy do Departamentu I – Piechoty, a Wydział Remontu do Departamentu II – Jazdy. Wówczas to przeniesiono ppłk. S. Żuprańskiego do zreorganizowanego Departamentu I – Piechoty (kierowanego przez gen. bryg. Stanisława Wróblewskiego), do którego włączono również Wydział Poborowy kierowany przez płk. Karola Froehlich. Powyższe zmiany organizacyjne nie dotknęły bezpośrednio ppłk. S. Żuprańskiego, w nowym departamencie wciąż zajmował stanowisko Inspektora Organów Poborowych oraz zastępcy szefa Wydziału Poborowego. Dzięki wcześniejszej kilkuletniej pracy w terenowych organach służby poborowej, a później w Ministerstwie Spraw Wojskowych nasz bohater miał duże doświadczenie oraz rozległą wiedzę o funkcjonowaniu wspomnianej służby. Dzięki tym zaletom oraz swej pracowitości był podporą szefa wydziału, biorąc aktywny udział w pracach zmierzających do dostosowania organizacji, zadań i funkcjonowania służby poborowej w warunkach pokojowych. Od jesieni 1923 r. uczestniczył w pracach nad opracowaniem nowej ustawy o powszechnym obowiązku służby wojskowej, która została uchwalona przez Sejm 23 maja 1924 r.²⁶

W myśl jej postanowień wszystkie czynności przygotowawcze do poboru przekazano władzom cywilnym, co znacząco wpłynęło na odciążenie wojskowych władz poborowych i pozwoliło im skoncentrować swe wysiłki na racjonalnym poborze rekruta. Jedną z kilku istotnych zmian było np. przejęcie całości spraw o odroczenie służby wojskowej lub jej skrócenie przez władze cywilne (podania w tych sprawach należało odtąd składać do właściwego starostwa,

²⁴ Karta kwalifikacyjna z 1922 r., CAW WBH, ap. Stanisław Żuprański, sygn. 1374, karty bez paginacji.

²⁵ Roczne uzupełnienie karty kwalifikacyjnej za 1923 r., CAW WBH, ap. Stanisław Żuprański, sygn. 1374, karty bez paginacji.

²⁶ Dziennik Ustaw RP 1924, nr 61, poz. 609.

a nie powiatowej komendy uzupełnień, a starostwa miały je rozstrzygać w porozumieniu z wojskowymi władzami poborowymi). Inną ważną zmianą było to, że komisje poborowe miały od tej pory wciąż urzędować w siedzibie powiatowej komendy uzupełnień, ale już pod przewodnictwem starosty, a nie oficera – jak to dotąd bywało. W skład wspomnianych komisji wchodziłi od czasu wejścia w życie nowej ustawy poborowej także przedstawiciele społeczeństwa, wyznaczeni przez cywilne władze administracyjne (w następnym roku – instrukcją z 27 maja – do nowej ustawy dostosowano strukturę i zadania służby poborowej, o czym szerzej w dalszej części tekstu)²⁷.

Prace ppłk. S. Żuprańskiego w departamencie pozytywnie ocenił już w 1923 r. gen. bryg. Stanisław Wróblewski, szef Departamentu I, czego wyrazem może być opinia za 1923 r.: „Bardzo dobry oficer sztabowy, lojalny i szczerzy, posiada dużą miarę ambicji osobistej i pełne wyrobienie charakteru, spełnia swoje obowiązki bez zarzutu. [...] Dobry organizator i wykonawca. Samodzielny, pewny siebie, w zakresie służby poborowej bardzo dobrze wyrobiony. Fachowe wiadomości posiada w pełniej mierze. Jako Inspektor Pob. doskonały, w służbie i poza służbą wzorowy. Nadaje się na Szefa Pob. w D.O.K. wybitnie”²⁸. Podobną pozytywną opinię ppłk S. Żuprański otrzymał także za swą pracę w departamencie za 1924 r., bowiem po uchwaleniu nowej ustawy o powszechnym obowiązku służby wojskowej brał czynny udział w dalszych pracach nad przepisami wykonawczymi do wspomnianej ustawy.

Karię ppłk. S. Żuprańskiego w Departamencie I Ministerstwa Spraw Wojskowych przerwał początek 1925 r. Jak podano w „Gawędach Kaliskich”: „przenosi się ze względów mieszkaniowych na własne żądanie do Łodzi na stanowisko komendanta P.K.U.”²⁹. Trudno stwierdzić, na czym miały polegać owe „względy

²⁷ Karta kwalifikacyjna z 1921 r., CAW WBH, ap. Stanisław Żuprański, sygn. 1374, karty bez paginacji; T. Böhm, *Z dziejów naczelných władz wojskowych II Rzeczypospolitej. Organizacja i kompetencje Ministerstwa Spraw Wojskowych w latach 1918–1939*, Warszawa 1994, s. 111, 125–126; *Rocznik Oficerski 1923*, Warszawa 1923, s. 16, 296; *Rocznik Oficerski 1924*, Warszawa 1924, s. 16, 268; *Almanach Oficerski...*, s. 29; „Gawędy Kaliskie” 1938, nr 8, s. 10 (dział: Z żalobnej karty). Nowa ustawa o powszechnym obowiązku służby wojskowej została uchwalona 23 V 1924 r. (Dziennik Ustaw RP 1924, nr 61, poz. 609).

²⁸ Karta kwalifikacyjna z 1923 r., CAW WBH, ap. Stanisław Żuprański, sygn. 1374, karty bez paginacji.

²⁹ „Gawędy Kaliskie” 1938, nr 8, s. 10 (dział: Z żalobnej karty).

mieszkaniowe” – można jedynie przypuszczać, że były one spowodowane wysokim czynszem wynajmowania mieszkania w Warszawie. O ile – jako kawaler – nie miał zapewne z tym większego problemu, o tyle jednak 10 stycznia poślubił Stanisławę Jankę, co prawdopodobnie wpłynęło na jego decyzję o opuszczeniu Warszawy. Wybranka jego serca urodziła się 22 października 1897 r. i była młodsza od swego męża o 23 lata. Jej rodzicami byli: Edmund i Wiktoria (z domu Kopczyńska). Można przypuszczać, że swą przyszłą żonę ppłk. S. Żuprański poznał kilka lat wcześniej, gdy w latach 1920–1921 był komendantem Powiatowej Komendy Uzupełnień Poznań-Miasto. Jak było w rzeczywistości, trudno rozstrzygnąć, jednak starania o zmianę przydziału musiał podjąć znacznie wcześniej (co najmniej pod koniec 1924 r.), gdyż rozkaz o jego przeniesieniu do Łodzi na stanowisko komendanta Powiatowej Komendy Uzupełnień Łódź-Powiat ukazał się w „Dzienniku Personalnym Ministerstwa Spraw Wojskowych” już 11 stycznia 1925 r. Zastąpił na tym stanowisku ppłk. Kamila Czarnowskiego (kierującego tą komendą od listopada 1921 r.), który został z kolei przeniesiony na stanowisko komendanta Powiatowej Komendy Uzupełnień Warszawa-Miasto III. Ostatecznie ppłk S. Żuprański opuścił Departament I Ministerstwa Spraw Wojskowych 4 lutego 1925 r., gdy został pożegnany specjalnym rozkazem szefa departamentu: „Ppłk Żuprański Stanisław, dotychczasowy Inspektor Poborowy Dep. I Piech. M.S. Wojsk., opuszcza z dniem 4.II.1925 r. szeregi pracowników M.S. Wojsk., przechodząc na inne stanowisko służbowe. [...] Bogatemu doświadczeniu służbowemu, fachowemu opanowaniu materiału poborowego, nadzwyczajnemu taktowi, energii i sumienności ppłk. Żuprańskiego w znacznej mierze zawdzięczać należy, iż prace te posiadające ogólnopaństwowe znaczenie w krótkim terminie pomyślnie dokonane zostały. Żegnając tego pod każdym względem wybitnego oficera, pragnę ze szczególnym uznaniem podnieść jego wzorową sumienność i obowiązkowość jaką praca jego przez cały czas służby w Dep. I była nacechowana oraz szczerzy stosunek, jaki go łączył ze wszystkimi kolegami i podwładnymi. Tracąc w odchodzącym ppłk. Żuprańskim jednego z najlepszych podkomendnych i współpracowników, wyrażam w imieniu służby najwyższe uznanie i życzę mu jak największego powodzenia na polu działalności służbowej i w życiu rodzinnym w głębokiej wierze, iż dalsza jego owocna praca dla dobra naszej armii niemniej gorące

i żywe uznanie³⁰. Już po opuszczeniu przez ppłk. S. Żuprańskiego wspomnianego departamentu gen. Władysław Sikorski, minister spraw wojskowych, udzielił mu 26 maja 1925 r. pochwały za jego dotychczasową pracę: „Ppłk Żuprański Stanisław, były inspektor władz poborowych przy wydziale poborowym Dep. I Piechoty, oraz współredaktor Rozporządzenia wykonawczego do ustawy o powszechnym obowiązku służby wojskowej, zasłużył się chlubnie swą wzorową sumiennością, energią i samodzielnością. Doskonałą wiedzę wojskową, popartą dużym doświadczeniem i niezwykle nakładem pracy, zużytkowywał zawsze dla dobra służby. To za jego działalność w wydziale poborowym oraz też za mozolną i wydajną pracę nad rozporządzeniem wykonawczym do ustawy o powszechnym obowiązku służby wojskowej, wyrażam ppłk. Żuprańskiemu w imieniu Służby moje pełne uznanie³¹.”

Objęcie przez niego nowego stanowiska opóźniało się z powodu przyznania mu kilkutygodniowego urlopu przeniesieniowego. W konsekwencji swe obowiązki służbowe – jako komendant Powiatowej Komendy Uzuppełnień Łódź-Powiat mieszczącej się przy ul. Piotrkowskiej 187 – zaczął sprawować dopiero 23 lutego 1925 r.³² Komenda ta powstała w listopadzie 1921 r. na bazie istniejącej wcześniej w Łodzi Powiatowej Komendy Uzuppełnień 31 Pułku Strzelców Kaniowskich i obejmowała swym działaniem teren powiatu łódzkiego (bez Łodzi, gdzie zasobami ludzkimi administrowała Powiatowa Komenda Uzuppełnień Łódź-Miasto). Zadaniem tej komendy w czasie pokoju – podobnie jak innych – było uzupełnianie sił zbrojnych w rekruta, współpraca z władzami cywilnymi w przygotowaniu i przeprowadzeniu poboru, załatwianie wszelkich spraw związanych z obowiązkiem służby wojskowej, prowadzenie ewidencji oficerów i szeregowych rezerwy oraz pospolitego ruszenia, ewidencji osób według zawodów i specjalności oraz przygotowanie mobilizacji rezerw³³.

³⁰ Rozkaz wewnętrzny nr 5 szefa Departamentu I Piechoty z 5 II 1925 r., CAW WBH, ap. Stanisław Żuprański, sygn. 1374, karty bez paginacji.

³¹ CAW WBH, Dziennik Rozkazów Dowództwa Okręgu Korpusu nr IV Łódź 1925, nr 58, poz. 1. Tekst tej pochwały został także opublikowany w czasopiśmie „Rozwój” (1925, nr 174, s. 7).

³² Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych 1925, nr 3, s. 14; CAW WBH, Dziennik Rozkazów Dowództwa Okręgu Korpusu nr IV Łódź 1925, nr 12, poz. 1 i nr 24, poz. 1.

³³ *Kalendarz wojskowy na 1927*, red. J. Jastrzębski, Warszawa 1926, s. 148–150.

Organizacja komend stale się udoskonalała. Po tym, jak w 1924 r. większość czynności przygotowawczych do poboru, jak również jego przeprowadzenia, przejęły władze cywilne, powiatowe komendy uzupełnień zajęły się w głównej mierze racjonalnym rozdziałem rekruta i prowadzeniem ewidencji rezerw, co z kolei wymagało dostosowania komend do nowych zadań. Niewątpliwie objęcie stanowiska komendanta Powiatowej Komendy Uzupełnień Łódź-Powiat przez ppłk. S. Żuprańskiego – jednego ze współtwórców tej reorganizacji służby poborowej – było wielką zaletą, nie tylko dla działalności tej komendy, lecz także całej służby poborowej w Okręgu Korpusu nr IV Łódź. Niebawem, 27 maja 1925 r. Ministerstwo Spraw Wojskowych wydało nową instrukcję organizacyjną służby poborowej, zgodnie z którą jej organem kierowniczym pozostał Wydział Poborowy w Departamencie I Piechoty, któremu podlegali inspektorzy poborowi w dowództwach okręgów korpusów, im zaś powiatowe komendy uzupełnień znajdujące się na obszarze właściwego okręgu. Wspomniane komendy miały mieć w swym składzie dwa lub trzy referaty: Administracji Rezerw, Poborowego i Inwalidzkiego (dwa pierwsze obowiązkowo w każdej komendzie, trzeci zaś tylko w niektórych) oraz kancelarię. Dokonano również podziału powiatowych komend uzupełnień na trzy typy: I – obejmujący obszary zamieszkałe przez co najmniej 300 tys. mieszkańców, II – z ludnością od 200 do 300 tys., oraz III – z ludnością do 200 tys. Powiatowa Komenda Uzupełnień Łódź-Powiat zaliczona została do typu III, a jej etatowy personel składał się z 23 osób, w tym pięciu oficerów (komendanta, zastępcy komendanta, dwóch referentów oraz jednego referenta ds. inwalidów wojennych), ośmiu podoficerów, siedmiu szeregowych i trzech urzędników cywilnych. Warto tu jeszcze wspomnieć o organizacji służby poborowej w Okręgu Korpusu nr IV, którą na szczeblu okręgowym kierowało Szefostwo Poborowe Dowództwa Okręgu. Dnia 1 sierpnia 1924 r., w związku z reorganizacją struktury dowództwa tego okręgu, wspomniane szefostwo zlikwidowano, a jego agendy przekazano Oddziałowi Ogólnemu sztabu Dowództwa Okręgu oraz nowo powołanemu wówczas Inspektorowi Poborowemu. Do zadań tego ostatniego należało kontrolowanie działalności powiatowych komend uzupełnień na obszarze okręgu oraz współpraca ze sztabem Dowództwa Okręgu Korpusu nr IV Łódź we wszystkich sprawach z zakresu służby poborowej³⁴.

³⁴ Organizacja służby poborowej z 27 V 1925 r., CAW WBH, Oddział I Sztabu Głównego, sygn. I.303.3.129, karty bez paginacji; M. Cieplewicz, *op. cit.*, s. 152;

Podpułkownik S. Żuprański odpowiadał za całą pracę podległej mu Powiatowej Komendy Uzupełnień Łódź-Powiat, mając do pomocy mjr. Antoniego Andrusowa (kierownika Referatu Administracji Rezerw), por. Kazimierza Paprockiego (kierownika Referatu Poborowego) oraz por. Stefana Zamojskiego (kierownika kancelarii). Ze swych obowiązków wywiązywał się bardzo dobrze, co potwierdza opinia płk. Stanisława Czajewskiego (Inspektora Poborowego w Dowództwie Okręgu Korpusu nr IV Łódź) za 1925 r.: „Praktykę jako komendant P.K.U. kontynuuje z dobrymi wynikami [...] W sprawach poborowych ppłk Żuprański obeznany jest wyśmienicie. [...] W zupełności nadaje się na Kom. P.K.U. Wybitny”³⁵, podobnie jak i za 1926 r.: „Płk Żuprański rutynowany poborowiec z bardzo dużą praktyką poborową w której pozostaje na różnych kierowniczych stanowiskach od 1918 roku. P.K.U. Łódź Powiat jest we wzorowym porządku. Płk Żuprański zjednął sobie szacunek i poważanie u władz administracyjnych. Wybitny organizator, sumienny wykonawca, charakter prawy, uczciwy, dbały o swych podwładnych i o dobro kierowanej przez niego instytucji. Wybitny fachowiec w służbie poborowej”³⁶.

Bohater niniejszego artykułu zajmował stanowisko komendanta Powiatowej Komendy Uzupełnień Łódź-Powiat w trakcie dramatycznych wydarzeń, jakie rozegrały się w Łodzi w dniach zamachu majowego w 1926 r. Najważniejszym organem wojskowym w Łodzi było Dowództwo Okręgu Korpusu nr IV Łódź, którego dowódcą był wówczas gen. dyw. Władysław Jung, jego zastępcą – gen. dyw. Ignacy Halka Ledóchowski, a szefem sztabu – płk SG Stefan Iwanowski³⁷. Dowódcy okręgu podlegał także bezpośredni przełożony ppłk. S. Żuprańskiego w osobie płk. S. Czajewskiego, Inspektora Poborowego w dowództwie okręgu (w Łodzi swą siedzibę miała także Powiatowa Komenda Uzupełnień Łódź-Miasto). Przyczyny i przebieg zamachu majowego zostały dokładnie

---

P. Stawecki, *Wojskowość polska w latach 1921–1926*, [w:] *Zarys dziejów wojskowości polskiej w latach 1864–1939*, red. P. Stawecki, Warszawa 1990, s. 484; W. Jarno, *Okręg Korpusu...*, s. 169.

³⁵ Roczne uzupełnienie karty kwalifikacyjnej za 1925 r., CAW WBH, ap. Stanisław Żuprański, sygn. 1374, karty bez paginacji.

³⁶ Roczne uzupełnienie karty kwalifikacyjnej za 1926 r., *ibidem*.

³⁷ W. Jarno, *Okręg Korpusu...*, s. 286–288; W. Kozłowski, *Dowódcy łódzkiego Okręgu Korpusu nr IV w latach 1918–1939. Szkic do portretu zbiorowego*, „Rocznik Łódzki” 1997, t. XLIV, s. 160–161; *idem*, *Generałowie – zastępcy dowódców Okręgu Korpusu nr IV Łódź w latach 1918–1939. Szkic do portretu zbiorowego*, „Rocznik Łódzki” 1998, t. XLV, s. 136.

opisane w dotychczasowej historiografii, jednak o udziale w wypadkach majowych garnizonu łódzkiego, w którym doszło do jawnego buntu wojska i złamania przysięgi, jaką składali na wierność legalnym władzom wszyscy polscy żołnierze, napisano niewiele³⁸. Mimo że Okręg Korpusu nr IV Łódź nie znajdował się w maju 1926 r. w centrum wydarzeń, to jednak odegrał istotną rolę w zdobyciu władzy przez Józefa Piłsudskiego, gdyż przez obszar okręgu biegły niezmiernie ważne linie kolejowe, którymi wojska wierne rządowi przemieszczały się w kierunku stolicy. Niestety nigdzie w dokumentach archiwalnych, jak i literaturze, nie pojawia się nazwisko ppłk. S. Żuprańskiego w odniesieniu do jego postawy w dniach zamachu majowego. Może to sugerować, że – podobnie jak część oficerów łódzkiego garnizonu – nie opowiedział się wówczas po żadnej ze stron, lecz czekał na dalszy rozwój wypadków. Sam zamach wojskowy w Łodzi został przeprowadzony szybko i sprawnie, dzięki czemu już 13 maja garnizon ten znajdował się pod niemal pełną kontrolą gen. bryg. Stanisława Nałęcza Małachowskiego (dowódcy 10 Dywizji Piechoty). Kilka dni później – dla zachowania pozorów praworządności i legalności – nowe władze wojskowe przywróciły na zajmowane poprzednio stanowiska wszystkich oficerów internowanych w dniach 13–15 maja, w tym dowódcę i zastępcę

³⁸ Obszar Okręgu Korpusu nr IV Łódź z uwagi na swoje położenie strategiczne odegrał istotną rolę w wydarzeniach majowych 1926 r. Graniczył on bowiem m.in. na zachodzie z Okręgiem Korpusu nr VII Poznań i na południu z Okręgiem Korpusu nr V Kraków, które zasadniczo opowiedziały się po stronie legalnego rządu i skierowały transportami kolejowymi w stronę Warszawy oddziały mające wzmocnić siły rządowe. Szerzej o zamachu majowym: A. Ajnenkiel, *Od rządów ludowych do przewrotu majowego. Zarys dziejów politycznych Polski 1918–1926*, Warszawa 1968, s. 308–340; A. Bełcikowska, *Wypadki majowe w Warszawie 11 maj–16 maj 1926*, Warszawa 1926, s. 5–31; A. Garlicki, *Przewrót majowy*, Warszawa 1978, s. 22 i nn.; S. Haller, *Wypadki warszawskie od 12 do 15 maja 1926 r.*, Kraków 1926, s. 3–45; W. Karbowski, *Wypadki majowe w 1926 r. Na marginesie wspomnień J. Rzepeckiego*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1959, R. IV, nr 2, s. 328–378; B. Woszczyński, *Wypadki majowe 1926 r. w liczbach*, „Najnowsze Dzieje Polski. Materiały i Studia z okresu 1914–1939” 1966, t. X, s. 235–241. Natomiast jako ściśle związane z opisywanym tematem można tu wymienić prace: L. Mroczka, *Łódź w dniach przewrotu majowego 1926 r.*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1968, z. 53, s. 101–126; W. Jarno, *Okręg Korpusu...*, s. 278–301; idem, *Bunt garnizonu łódzkiego w maju 1926 r.*, „Mars” 2002, t. XII, s. 19–43; A. Garlicki, P. Stawecki, *Przewrót wojskowy w Polsce w 1926 r. Wybór dokumentów*, cz. 1, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1977, R. XXII, nr 2, s. 229–264 oraz cz. 2, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1978, R. XXIII, nr 1, s. 218–273.

dowódcy okręgu (niebawem rozpoczęły się poważne zmiany personalne w armii, ale to już zupełnie inna historia)³⁹.

Na stanowisku komendanta Powiatowej Komendy Uzupełnień Łódź-Powiat ppłk S. Żuprański pozostawał do wiosny 1927 r., gdy rozporządzeniem ministra spraw wojskowych z 5 lutego tego roku – z uwagi na wysługę lat oraz nie najlepszy stan zdrowia – został przeniesiony w stan spoczynku z dniem 30 kwietnia. Zanim to nastąpiło, dowódca Okręgu Korpusu nr IV Łódź udzielił mu dwumiesięcznego urlopu od 1 marca do 30 kwietnia, po ukończeniu którego – w myśl wspomnianego rozporządzenia – przeszedł w stan spoczynku⁴⁰.

Musiał wówczas zdecydować, gdzie zamieszkać z żoną po zakończeniu służby wojskowej. Ostatecznie zdecydował się przenieść do Kalisza, który dobrze znał z lat 1918–1920, gdy był komendantem tamtejszej powiatowej komendy uzupełnień. Miasto musiało mu się spodobać i postanowił osiedlić się w nim z żoną Stanisławą, która formalnie zameldowana została w Kaliszu 19 kwietnia 1928 r. Trudno jednak rozstrzygnąć, czy w okresie od wiosny 1927 r. do wiosny 1928 r. mieszkali już w Kaliszu, czy też w Poznaniu – rodzinnym mieście żony. W kartotece meldunkowej przechowywanej w Archiwum Państwowym w Kaliszu w jego karcie meldunkowej jest adnotacja, że mieszkał w tym mieście od 11 grudnia 1918 r. (nie wiadomo jednak przy jakiej ulicy). W *Roczniku Oficerskim 1928* jednak przy nazwisku ppłk. S. Żuprańskiego (jako oficera w stanie spoczynku) znajduje się informacja, że był wówczas mieszkańcem Poznania. Jedno jest wszakże pewne: od kwietnia 1928 r. mieszkał z żoną w Kaliszu przy placu Konstytucji 3, gdzie spędził swe ostatnie lata życia. Po przeniesieniu w stan spoczynku pozostawał w wykazie Oficerskiej Kadry Okręgowej nr VII (Okręg Korpusu nr VII Poznań) oraz w ewidencji Powiatowej Komendy Uzupełnień w Kaliszu⁴¹.

³⁹ Po ponownym objęciu stanowiska dowódcy Okręgu Korpusu nr IV Łódź przez gen. dyw. W. Junga został on skierowany rozkazem ministra spraw wojskowych z 5 VI na dwutygodniowy urlop wypoczynkowy, podczas którego jego obowiązki przejął etatowy zastępca dowódcy okręgu gen. dyw. I. Halka Ledóchowski. Przebywając na urlopie, gen. dyw. W. Jung został wyznaczony 8 VI dowódcą Okręgu Korpusu nr II Lublin i w następnym dniu zdał dowództwo Okręgu Korpusu nr IV Łódź.

⁴⁰ CAW WBH, Dziennik Rozkazów Dowództwa Okręgu Korpusu nr IV Łódź 1927, nr 29, poz. 1; Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych 1927, nr 5, s. 38; W. Jarno, *Okręg Korpusu...*, s. 170.

⁴¹ *Rocznik Oficerski 1928*, Warszawa 1928, s. 897; *Rocznik Oficerski Rezerwy 1934*, Warszawa 1934, s. 990.

W Kaliszu emerytowany podpułkownik zaczął prowadzić działalność społeczną, chcąc wykorzystać swe siły i doświadczenie w popularyzowaniu idei obronności i tradycji polskiej armii. Na początku lat trzydziestych został członkiem zarządu Komitetu Powiatowego Ligii Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej w Kaliszu, przyczyniając się do rozwoju tej organizacji w mieście nad Prosną. Działał także w powstałym październiku 1929 r. w Kaliszu Kole Związku Obrony Kresów Zachodnich (przekształconym w 1934 r. w Polski Związek Zachodni) oraz w Stowarzyszeniu Byłych Wychowanków Kaliskich Szkół Średnich⁴². Na temat życia rodzinnego małżeństwa Żuprańskich w latach trzydziestych niewiele wiadomo. W karcie meldunkowej emerytowanego podpułkownika przechowywanej w Archiwum Państwowym w Kaliszu nie ma informacji o dzieciach, co wskazywałoby, że małżeństwo nie doczekało się potomstwa.

Stopniowo siły go opuszczały, a stan zdrowia się pogarszał. Emerytowany ppłk S. Żuprański zmarł w Kaliszu 4 kwietnia 1938 r. w wieku 62 lat⁴³. Jego pogrzeb odbył się dwa dni później z udziałem ks. prałata Mieczysława Janowskiego (proboszcza kaliskiej parafii pw. Wniebowzięcia NMP), ks. dr. Edwarda Grzymały (kanonika ze wspomnianej parafii), korpusu oficerskiego kaliskiego garnizonu z płk. Franciszkiem Alterem na czele (dowódcą kaliskiej 25 Dywizji Piechoty), zaprzyjaźnionych oficerów (ppłk. Mieczysława Krzywoblockiego – komendanta Powiatowej Komendy Uzupełnień w Kaliszu, czy mjr. Wincentego Zbyszewskiego – emerytowanego oficera tej komendy), licznych delegatów kaliskich organizacji i stowarzyszeń społecznych oraz przyjaciół zmarłego. Nabożeństwo żałobne odprawione zostało w kaliskim kościele pw. św. Józefa (o godz. 10.00), po czym kondukt żałobny udał się na Cmentarz Tyniecki, gdzie zmarły został pochowany⁴⁴. W numerze „Echa Kaliskiego” z 9 kwietnia opublikowane zostało podziękowanie rodziny zmarłego za udział w uroczystościach pogrzebowych o następującej treści: „Wszystkim, którzy w dniu 6 b.m. wzięli udział w oddaniu ostatniej posługi najdroższemu mężowi, synowi, bratu, szwagrowi i wujkowi ś.p. Stanisławowi Żuprańskiemu podpułkownikowi w st. sp. [...] składają serdeczne podziękowania, żona, matka i rodzina”⁴⁵.

⁴² „Gawędy Kaliskie” 1938, nr 8, s. 10 (dział: Z żałobnej karty).

⁴³ Po śmierci małżonka jego żona przeniosła się w czerwcu 1938 r. do nowego mieszkania przy ul. Pierackiego 2, jednak jej dalsze losy są nieznane.

⁴⁴ „Echo” 1938, nr 95, s. 6.

⁴⁵ „Echo” 1938, nr 98, s. 5.

Obecnie na Cmentarzu Tynieckim w Kaliszu znajduje się jeden grobowiec rodziny Żuprańskich powstały jeszcze przed II wojną światową (kwatery 4C/12/50). Nie ma na nim jednak tablicy odnoszącej się do osoby ppłk. S. Żuprańskiego. Także w kancelarii cmentarza nie zachowały się dokumenty określające przedwojenne pochówki w tym grobowcu. Z tego powodu trudno stwierdzić, czy został pochowany we wspomnianym grobowcu – zmarł bezpotomnie, co nie ułatwia wyjaśnienia powyższej sprawy⁴⁶.

Podpułkownik S. Żuprański był jednym z wyróżniających się oficerów służby poborowej w pierwszych latach istnienia Odrodzonej Polski nie tylko z uwagi na swe duże zaangażowanie w pracy, lecz także pod względem wiedzy fachowej w zakresie służby poborowej, z którą związał swą karierę w armii II Rzeczypospolitej. Warto tu jeszcze poruszyć jedną ważną kwestię – dlaczego jako zawodowy oficer piechoty ppłk S. Żuprański wyspecjalizował się w pracy w tej właśnie służbie. Trudno na to pytanie jednoznacznie odpowiedzieć. Można jedynie przypuszczać, że zasadniczy wpływ na to miał jego nie najlepszy stan zdrowia, będący konsekwencją pobytu na froncie kaukaskim w pierwszych dwóch latach I wojny światowej i uznania go w 1915 r. za niezdolnego do służby liniowej. Przez kolejne lata służby w armii rosyjskiej na różnych stanowiskach tyłowych, zajmując m.in. w 1917 r. stanowisko pomocnika szefa Oddziału Demobilizacyjno-Ewakuacyjnego w sztabie Kaukaskiego Okręgu Wojskowego, a później Naczelnika Punktu Ewakuacyjnego w Noworosyjsku na Kubaniu. Wówczas to zetknął się z problematyką pracy służby poborowej, zajmującej się nie tylko sprawami poboru do armii, lecz także demobilizacją żołnierzy. Po przybyciu do Polski – z powodu stanu zdrowia i niemożności służby liniowej – wybrał służbę, z której tematyką zetknął się wcześniej w armii rosyjskiej. Tym też zapewne był spowodowany jego przydział do służby poborowej, w której jego stan zdrowia nie stanowił większej przeszkody w dalszej pracy zawodowej w szeregach polskiej armii. Kolejne etapy kariery wojskowej świadczyły o docenianiu przez przełożonych jego wiedzy fachowej, zalet i zdolności wykazywanych przez niego w pracy na różnych stanowiskach w latach 1918–1927. Obecnie postać ppłk. S. Żuprańskiego jest jednak niemal całkowicie zapomniana, dlatego celem niniejszego artykułu jest przywrócenie potomnym pamięci o tym oficerze.

⁴⁶ Informacje uzyskane 11 XII 2020 r. w kancelarii Cmentarza Tynieckiego w Kaliszu.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego [CAW WBH]

Akta personalne Stanisław Żuprański, sygn. 1374.

Dziennik Rozkazów Dowództwa Okręgu Generalnego nr III Kielce 1920.

Dziennik Rozkazów Dowództwa Okręgu Korpusu nr IV Łódź 1925, 1927.

Dziennik Rozkazów Okręgu Generalnego nr IV Łódź 1919, 1920.

Oddział I Sztabu Głównego, sygn. I.303.3.129.

Powiatowa Komenda Uzupełnień w Kaliszu, sygn. I.374.11.1.

Archiwum Państwowe w Kaliszu

Ewidencja ludności miasta Kalisza.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Almanach oficerski na rok 1923/1924, red. K. Firich, S. Krzysik, T. Kutrzeba, S. Müller, J. Wiatr, z. 2, Warszawa 1923.

Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych 1920, 1925, 1927.

Dziennik Rozkazów Wojskowych 1919.

Dziennik Rozporządzeń Ministerstwa Spraw Wojskowych 1918.

Dziennik Ustaw RP 1919, 1924.

Garlicki A., Stawecki P., *Przewrót wojskowy w Polsce w 1926 r. Wybór dokumentów*, cz. 1, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1977, R. XXII, nr 2, s. 229–264.

Garlicki A., Stawecki P., *Przewrót wojskowy w Polsce w 1926 r. Wybór dokumentów*, cz. 2, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1978, R. XXIII, nr 1, s. 218–273.

Informator Miasta Kalisza i Ziemi Kaliskiej ma rok 1921, Kalisz 1921.

Lista starszeństwa oficerów zawodowych, Warszawa 1922.

Rocznik Oficerski 1923, Warszawa 1923.

Rocznik Oficerski 1924, Warszawa 1924.

Rocznik Oficerski 1928, Warszawa 1928.

Rocznik Oficerski Rezerw 1934, Warszawa 1934.

Spis oficerów służących czynnie w dniu 1.6.1921 r., Warszawa 1921.

PRASA

„Echo” 1938.

„Gawędy Kaliskie” 1938.

OPRACOWANIA

- Ajnenkiel A., *Od rządów ludowych do przewrotu majowego. Zarys dziejów politycznych Polski 1918–1926*, Warszawa 1968.
- Bełcikowska A., *Wypadki majowe w Warszawie 11 maj–16 maj 1926*, Warszawa 1926.
- Böhm T., *Z dziejów naczelnych władz wojskowych II Rzeczypospolitej. Organizacja i kompetencje Ministerstwa Spraw Wojskowych w latach 1918–1939*, Warszawa 1994.
- Cieplewicz M., *Wojsko Polskie w latach 1921–1926. Organizacja, wyposażenie, wyszkolenie*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1998.
- Garlicki A., *Przewrót majowy*, Warszawa 1978.
- Haller S., *Wypadki warszawskie od 12 do 15 maja 1926 r.*, Kraków 1926.
- Jarno W., *Bunt garnizonu łódzkiego w maju 1926 r.*, „Mars” 2002, t. XII, s. 19–43.
- Jarno W., *Garnizon kaliski w latach 1918–1921*, „Rocznik Kaliski” 1997, t. XXVI, s. 129–143.
- Jarno W., *Okręg Korpusu Wojska Polskiego nr IV Łódź 1918–1939*, Łódź 2001.
- Kalendarz wojskowy na 1927*, red. J. Jastrzębski, Warszawa 1926.
- Kozłowski W., *Dowódcy łódzkiego Okręgu Korpusu nr IV w latach 1918–1939. Szkic do portretu zbiorowego*, „Rocznik Łódzki” 1997, t. XLIV, s. 153–168.
- Kozłowski W., *Generałowie – zastępcy dowódców Okręgu Korpusu nr IV Łódź w latach 1918–1939. Szkic do portretu zbiorowego*, „Rocznik Łódzki” 1998, t. XLV, s. 117–140.
- Mroccka L., *Łódź w dniach przewrotu majowego 1926 r.*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1968, z. 53, s. 101–126.
- Stawecki P., *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918–1939*, Warszawa 1994.
- Stawecki P., *Wojskowość polska w latach 1921–1926*, [w:] *Zarys dziejów wojskowości polskiej w latach 1864–1939*, red. P. Stawecki, Warszawa 1990, s. 393–498.
- Szczepkowski M., *Zaciąg ochotniczy i pobór do wojska na terenie Okręgu Generalnego Łódź w latach 1918–1921*, „Rocznik Łódzki” 1978, t. XXIII(XXVI), s. 335–349.
- Woszczyński B., *Wypadki majowe 1926 r. w liczbach*, „Najnowsze Dzieje Polski. Materiały i Studia z okresu 1914–1939” 1966, t. X, s. 235–241.
- Zarys dziejów wojskowości polskiej w latach 1864–1939*, red. P. Stawecki, Warszawa 1990.

NETOGRAFIA

<http://regiment.ru/reg/II/B/80/1.htm> (dostęp: 5 VII 2020).

https://pl.wikipedia.org/wiki/Order_Lwa_i_Słońca (dostęp: 5 VII 2020).

https://ria1914.info/index.php/187-й_пехотный_Аварский_полк (dostęp: 5 VII 2020).

https://ria1914.info/index.php/3-й_Кавказский_стрелковый_полк (dostęp: 5 VII 2020).

https://ria1914.info/index.php/80-й_пехотный_Кабардинский_полк (dostęp: 5 VII 2020).

https://ru.wikipedia.org/wiki/Фидаров,_Афако_Пациевич (dostęp 5 VII 2020).

NOTKA O AUTORZE:

Dr hab. Witold Jarno, prof. UŁ – pracownik Katedry Historii Polski i Świata po 1945 r. w Instytucie Historii, na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego. Absolwent Wydziałów: Filozoficzno-Historycznego (1994) oraz Prawa i Administracji (1998) Uniwersytetu Łódzkiego.

Zainteresowania naukowe: dzieje Polski i regionu łódzkiego oraz historia wojskowości polskiej w XX w.

witold.jarno@uni.lodz.pl